

Małgorzata Koloğlu
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
malkol4@amu.edu.pl
ORCID: 0000-0002-3876-9101

PRZEKŁAD W KONTEKŚCIE POMOCY PRAWNEJ W SPRAWACH KARNYCH MIĘDZY POLSKĄ A TURCJĄ

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/RP.2022.006>

Zarys treści: Niniejszy artykuł ma celu przedstawienie najlepszego modelu tłumaczenia dla terminów ekwiwalentnych między tureckim a polskim na podstawie przykładów zaczerpniętych z pism sądowych wymienianych w ramach współpracy sądowej między oboma państwami. Teksty te zostały wybrane jako materiał badawczy, ponieważ obejmują szeroki zakres słownictwa nie tylko ustawowego, ale również specjalistycznego z zakresu postępowania karnego, a także języka potocznego zawartego chociażby w zeznaniach świadków. Autorka stara się przybliżyć główne problemy przekładowe tłumaczeń sądowych między tureckim i polskim, przy okazji omawiając w skrócie status biegłego tłumacza przysięgłego w Turcji i związany z nim największy problem, z jakim boryka się Turcja w ramach współpracy sądowej z Polską, mianowicie brak wykwalifikowanych tłumaczy sądowych.

Słowa kluczowe: pomoc prawna, tłumaczenie prawnicze, prawo karne, Turcja, tłumacz przysięgły, tłumaczenie sądowe

Język prawny i język prawniczy

W literaturze przedmiotu spotykamy się z pojęciami języka prawniczego oraz języka prawnego. Terminy te często błędnie są używane zamiennie. Język prawny w definicji przyjętej za Wróblewskim możemy

w skrócie określić jako język aktów prawnych, język prawniczy natomiast jako język stosowany przez prawników mających do czynienia z prawem. Wróblewski zaznacza przy tym, że nie każdy prawnik włada językiem prawniczym (Wróblewski 1948: 52–54, 136–139). Zieliński, systematyzując to rozróżnienie, proponuje, aby za język prawny uznawać język przepisów prawnych oraz norm prawnych, za język prawniczy zaś język praktyki prawniczej, czyli postępowań sądowych i pozasądowych, oraz szeroko rozumiany język dydaktyczny (Zieliński 1999: 71–72). Pieńkos zaznacza, że język prawniczy z uwagi na swój charakter naturalnie operuje bogatszym słownictwem i aparaturą pojęciową w porównaniu z językiem prawnym. Podkreśla również, że w języku prawa funkcjonuje wiele języków prawnych, m.in. języki performatywne, czyli język ustawodawczy i język sądu, które określane są całościowo mianem języka prawniczego. Język prawniczy pozwala na precyzyjne i właściwe nadanie znaczenia pojęciom i zwrotom prawnym, które w momencie ukazania się aktu prawnego takie nie są. Język aktów prawnych w większości opiera się na wyrazach, terminach i zwrotach pochodzących z języka prawniczego, w związku z czym mamy tu do czynienia z wzajemną przenikalnością i interferencją (Pieńkos 1999: 32–33): „Z pragmatycznego punktu widzenia język prawny i prawniczy mają spełniać te same funkcje społeczne, polegające na komunikatywności prawa i podnoszeniu kultury prawnej w społeczeństwie” (Pieńkos 1991: 29–30). Jopek-Bosiacka w swojej rozprawie doktorskiej podaje przydatne odniesienia do prac zgłębiających ten podział, przeprowadzony zarówno przez specjalistów z dziedziny prawa, jak i językoznawstwa (Jopek-Bosiacka 2006: 16–21). Najbardziej odpowiednie wydaje się przyjęcie za Kierzkowską (2008: 55) uogólnionego pojęcia przekładu prawniczego, terminu, który w języku polskim zaczął funkcjonować za sprawą praktykujących tłumaczy we współpracy z teoretykami tłumaczenia Olgierdem A. Wojtasiewiczem, Jerzym Pieńkosem i Barbarą Z. Kielar. „Na wzór angielskiego *legal translation* termin ten odnosi się do pojęcia obejmującego przekład wszelkich rodzajów tekstów zarówno w języku prawniczym, jak i prawnym. Jest więc to termin nadrzędny nad terminem «tłumaczenie tekstów prawnych», tj. pisanych w języku prawnym, i obejmuje również teksty prawnicze” (Kierzkowska 2008: 55).

Język specjalistyczny

Zgodnie z wyjaśnieniem terminu w *Encyklopedii terminów językoznawczych* językiem specjalistycznym określamy „język grupy społecznej znajdujący się w stosunku do całości społeczeństwa z takiego lub innego względu w szczególnych warunkach”, a więc przyporządkowany pewnym konkretnym grupom społecznym lub zawodowym. Języki specjalistyczne charakteryzują się tym, że w stosunku do języka ogólnego zachowują jego system gramatyczny, ale operują zmienionym słownictwem, w dodatku często zapożyczonym z innych języków obcych (Gołąb et al. 1968: 527). O ile w przekładzie tekstów specjalistycznych w dziedzinach technicznych operacja językowa często opiera się na konkretnym przedmiocie lub procedurze, które niezależnie od języka, w którym są opisywane, mają te same właściwości, działają w ten sam sposób lub spełniają tę samą funkcję, o tyle terminy i pojęcia prawnicze, jak również interpretacja i zastosowanie przepisów prawa podlegają dyskusji na poziomie dogmatyki już na poziomie języka, w którym zostały stworzone. Kizińska, przedstawiając w swojej pracy zestawienie różnych definicji języka specjalistycznego (Kizińska 2015: 60–66), w rozdziale poświęconym kategoryzacji języków specjalistycznych podsumowuje za Gruczą: „języki specjalistyczne traktuje się jako pewne odmiany języka ogólnego, w tym samym sensie, co dialekty i/lub socjolekty, a wszystkie w ten sposób postrzegane odmiany języka ogólnego są jego wariantami. Języki specjalistyczne najlepiej podzielić na dwie kategorie: na języki będące językami konkretnych specjalistów (idiolekty specjalistyczne) oraz drugą grupę ogólnych języków specjalistycznych, czyli intelektualnych konstruktów” (Kizińska 2015: 67). Według Gruczy „empiryczne zaobserwowanie idiolektu, w tym również specjalistycznego, jest niemożliwe”. Możliwa jest jedynie rekonstrukcja odpowiednich analityczno-generatywnych właściwości językowych konkretnego mówcy-słuchacza (Kizińska 2015: 68). Šarčević w ślad za Sagerem pisze: “the language of the law is used strictly in special-purpose communication between specialists thus excluding communication between lawyers and non-lawyers” (Šarčević 1997: 9). Prawoznawstwo natomiast łączy w sobie zarówno badania problemów empirycznych (różnego rodzaju badania socjologiczno-prawne itp.), jak i badania formalne, m.in. analizę pojęć prawnych (Morawski 2016: 12). Na system prawa składają się różne działy, takie jak prawo cywilne, karne, administracyjne, prawo procesowe cywilne, prawo procesowe karne, zwane gałęziami prawa (Morawski 2016: 14). Budowanie

jednoznaczności czy precyzyjności tekstów prawnych to konsekwentne stosowanie terminów prawnych, które są jedną z głównych przyczyn niezrozumiałości tekstów prawnych (Jopek-Bosiacka 2006: 30). Można założyć, że w przypadku tłumaczenia tekstów porównywalnych z języka na język, które funkcjonują w podobnych rzeczywistościach prawnych i mają jasno sprecyzowane przez ustawodawcę definicje terminów, znalezienie najbardziej odpowiedniego ekwiwalentu powinno stanowić nieco łatwiejsze zadanie. Warto jednak zwrócić uwagę na cechy języka prawa, które mogą powodować duże problemy w przekładzie. Wśród reguł języka aktu normatywnego bardzo istotny jest zakaz używania synonimów i homonimów, dyrektywa języka potocznego (posługiwanie się wyrażeniami językowymi w ich podstawowym i powszechnie przyjętym znaczeniu) oraz dążenie do stosowania przez prawodawcę pojęć w ich kodeksowym znaczeniu (Morawski 2016: 115). Szczególnie trudne do przełożenia bywają tzw. zwroty nieokreślone znaczeniowo, takie jak eufemizmy i neologizmy, w tym frazeologie: *list żelazny, wina nieumyślna, czynność niecierpiąca zwłoki, pozostawianie we wspólnym pożyciu* (Jopek-Bosiacka 2006: 32). Trudności w przekładzie dodatkowo może powodować to, że „pewne różnice znaczeniowe, warunkowane kulturowo, zostają w wielu językach wprowadzone do poziomu gramatycznego, tzn. zostają zgramatyzowane, czyli muszą być wyrażane obligatoryjnie, niezależnie od zamysłu komunikacyjnego nadawcy, jak chociażby rodzaj gramatyczny” (Grzegorzczkova 2017: 191).

Od teorii do metodologii

Poddziedzina translatologii, jaką jest przekład prawniczy zwany w literaturze przedmiotu jurylingwistyką (Pieńkos 1999: 18) lub też *legal linguistic* (legilingwistyką bądź lingwistyką prawniczą) (Galdia 2017; Matulewska 2013), w ostatnich latach została wzbogacona o wiele cennych źródeł, wśród których należy wymienić przede wszystkim prace Šarčević (1997), Kierzkowskiej (2002), Matulewskiej (2013), Lizisowej (2016). Teorie przekładu wraz z proponowaną metodologią stanowią nieocenione źródło wiedzy dla tłumaczy specjalizujących się w przekładzie tekstów prawa i tekstów z nimi powiązanych. Przegląd najważniejszych teorii świetnie przedstawił w swojej rozprawie Gościński (Gościński 2019). Kwestia tego, na ile tłumacz powinien posiadać wiedzę teoretyczną, również została wielokrotnie opisana

w literaturze przedmiotu. Korzystając z możliwości metodologicznych opracowanych na potrzeby przekładu języka prawa i tekstów z nim powiązanych, za najbardziej właściwe działanie należy uznać zastosowanie kilku metod jednocześnie. Najbardziej trafne wydaje się stwierdzenie, że „[...] właściwa strategia powinna uwzględniać każdorazowo wszystkie elementy sytuacji komunikacyjnej, w której odbywa się proces translacyjny, niezależnie od tego, czy nazywa się to *zasadą relewancji*, czy uwzględnianiem w tym procesie *środowiska dyskursu i skoposu*” (Kierzkowska 2008: 70–71). Można więc zgodzić się z Šarčević, która słusznie wspomniała w swojej pracy także o zagadnieniu kreatywności w tłumaczeniu tekstów prawnych i potrzebie rozważenia, na ile tłumacz może sobie na ową kreatywność pozwolić (Šarčević 1997: 161). Należy również podkreślić, że:

obowiązująca przez długie wieki zasada kurczowego trzymania się tego samego szyku w tekście docelowym nie musi dziś być przestrzegana. Tłumacz tekstów prawodawczych może pozwolić sobie na większą elastyczność i wykorzystanie wszelkich dostępnych środków językowych, pod warunkiem, że dobrze rozumie intencje prawodawcy i zna granice tej dowolności (Kierzkowska 2008: 83).

Takie spojrzenie w tureckim jest koniecznością, biorąc pod uwagę budowę strukturalną wypowiedzi charakterystyczną dla języka. Nie można również nie zgodzić się z tezą Pieńkosa, w której porównuje on kształcenie tłumaczy tekstów specjalistycznych do kształcenia lekarskiego. Podkreśla on, że właściwą ścieżką szkolenia tłumacza jest najpierw przekazanie mu solidnej wiedzy ogólnej, która w dalszych etapach pozwoli mu na dokształcanie się w bardziej wąskich specjalistycznych dziedzinach (Pieńkos 2003: 283).

Šarčević proponuje trzy kategorie ekwiwalentów: *near equivalence*, *partial equivalence* and *non equivalence*, each of which includes both *intersection* and *inclusion*¹. Zgodnie z tym podziałem zaznacza, że większość ekwiwalentów funkcjonalnych zalicza się do kategorii *partial equivalence*,

¹ Oryg.: “Generally speaking, intersection occurs when concepts A and B contain common characteristics but also additional ones not shared by the other concept: inclusion occurs when concept A contains all of the characteristics of concept B, plus one or more additional features” (Šarčević 1997: 238).

a więc takich, w których ekwiwalent funkcjonalny i jego źródło pokrywają się tylko częściowo. W takiej sytuacji decyzja tłumacza powinna wynikać z analizy tekstu w aspekcie kontekstu (Šarčević 1997: 241). Podejście do tłumaczenia w aspekcie *parametric approach* (procedury algorytmicznej) zakłada, że proces tłumaczenia jest procedurą, czyli opiera się na zbiorze uszeregowanych w odpowiedniej kolejności działań, które tworzą algorytm translacyjny (Gościński 2019: 100). Takie podejście pozwala na zastosowanie z matematyczną precyzją wielu czynności kontrolnych, które docelowo dzięki swojemu mechanizmowi mają zapobiegać lub zmniejszać możliwość popełnienia błędu. Próba tłumaczenia specyficznej gałęzi prawa, jaką stanowi prawo karne, proceduralnie stawia tłumaczowi jeszcze jeden wymóg. Nie tylko musi on znać świetnie systemy prawne funkcjonujące w obu państwach, ale także musi orientować się doskonale w skomplikowanym procesie ścieżek postępowania karnego.

Pomoc prawna między Polską a Turcją

Pomoc prawna umożliwia dokonywanie niezbędnych czynności postępowania, m.in. doręczanie pism osobom lub instytucjom znajdującym się poza granicami kraju; przesłuchiwanie osób w charakterze świadków, oskarżonych lub biegłych; dokonywanie oględzin, zajmowanie i przekazywanie przedmiotów; wzywanie oraz w razie potrzeby doprowadzenie przed sąd lub prokuratora osób w celu przesłuchania lub konfrontacji; udostępnianie akt, dokumentów lub informacji o karalności oskarżonych, udzielanie informacji o prawie (Chojniak 2018: 725). Umowa dotycząca pomocy prawnej w sprawach karnych między Polską a Turcją została podpisana 9 stycznia 1989 roku i weszła w życie z datą 19 kwietnia 1990 roku. Od tego czasu, zwłaszcza w ostatnich latach, rozwija się coraz sprawniej. Zgodnie z jej założeniami wszelkie wnioski, zapytania oraz załączniki do nich powinny zostać sporządzone w języku strony lub przed wysłaniem przetłumaczone na język odbiorcy.

Doręczania pism są dokonywane przez organ wezwany zgodnie z przepisami prawnymi normującymi tryb doręczania pism w jego Państwie, jeśli doręczane pisma zostały sporządzone w języku Strony wezwanej albo jeżeli dołączono do nich uwierzytelniony przekład na język tej Strony. W innym wypadku

organ wezwany doręcza pismo adresatowi wtedy, gdy ten ostatni zgodzi się je przyjąć².

W przypadku języka polskiego Turcja boryka się z niemałym problemem wynikającym z braku tłumaczy przysięgłych biegle władających tym językiem. Procedura zaprzysiężenia tłumaczy w Republice Turcji jest zgoła odmienna od polskiej. Polskie prawo reguluje zasady zawodu tłumacza przysięgłego przepisami ustawy z dnia 25 listopada 2004 roku. Zgodnie z jej zapisami tłumaczem przysięgłym może zostać osoba posiadająca polskie obywatelstwo, niekarana, z wykształceniem wyższym po uzyskaniu odpowiedniego wyniku z egzaminu na tłumacza przysięgłego. Ustawodawca zastrzega sobie prawo do zwolnienia z obowiązku posiadania wykształcenia wyższego w razie dużego zapotrzebowania na tłumaczy danego języka w przypadku braku kandydatów spełniających wszystkie niezbędne wymogi. Egzamin na tłumacza przysięgłego jest oceniany przez komisję złożoną ze specjalistów w dziedzinie danego języka, zarówno teoretyków, jak i praktyków wykonujących ten zawód. Co bardzo istotne, podpunkt 7 art. 4 ściśle wskazuje na obowiązek sprawdzenia umiejętności tłumaczenia pism sądowych i urzędowych oraz tekstów prawnych³. Przepisy tej ustawy pozwalają ufać, że osoba posługująca się tytułem tłumacza przysięgłego posiada wszelką wiedzę i kompetencje, które pozwolą uniknąć możliwie jak największej liczby błędów w tłumaczeniu. Przy czym należy zaznaczyć, że nie rozwiązują do końca wielu innych problemów, o których pisała chociażby Nartowska (2018: 171–193)⁴. Taki system wydaje się utopijny w przypadku Turcji. W Republice Turcji tłumacze przysięgli

² Warunki dostarczenia powiadomienia są wyszczególnione w art. 7 Umowy nr 3636 między Republiką Turecką a Polską Rzeczpospolitą Ludową o pomocy prawnej w sprawach karnych, o ekstradycji i o przekazywaniu osób skazanych. *Türkiye Cumhuriyeti ile Polonya Halk Cumhuriyeti Arasında Cezaî Konularda Adli Yardımlaşma, Suçluların İadesi ve Hükümlülerin Nakline Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun* (Resmî Gazete ile yayımı: 8.5.1990 Sayı: 20512): „Tebliği istenilen belgeler, istenilen Taraf dilinde yapılmış veya resmen tasdik edilmiş tercümelerle birlikte gönderildiği takdirde, istenilen makamca tebligat kendi Devletinin bu konuyu düzenleyen kanunî hükümlerine uygun şekilde yapılacaktır. Aksi takdirde istenilen makam bu belgeyi muhatabına ancak muvafakat etmesi halinde tebliğ edecektir”. Wszystkie tłumaczenia cytatów z języka tureckiego w tym artykule wykonała jego autorka – M.K.

³ Ustawa z dnia 25 listopada 2004 r. o zawodzie tłumacza przysięgłego, Dz.U. z 2004 r. Nr 273, poz. 2702.

⁴ Nartowska w swoim artykule przedstawiła sytuację tłumaczy sądowych i zaprezentowała pomysły na pewne zmiany, które pozwoliłyby ulepszyć ustawy.

dzielią się na dwie grupy: tłumaczy zaprzysiężonych bezpośrednio przez biuro notarialne oraz tłumaczy przysięgłych sądowych wyznaczanych przez wymiar sprawiedliwości. Przy czym każdy z notariuszy odbiera przysięgę w swoim biurze, w związku z czym nie istnieje jedna państwowa lista osób funkcjonujących pod nazwą tłumacza przysięgłego poza wyłączeniem osób znajdujących się na oficjalnych listach ministerstwa sprawiedliwości. Turcja podzielona jest administracyjnie na 15 okręgów sądowniczych, spośród których każdy z osobna ustala swoją własną listę biegłych tłumaczy sądowych (tur. *bilirkişi tercüman*). Przepisy dotyczące zasad nadawania tytułu tłumaczom sądowym znajdują się w rozporządzeniu o listach tłumaczy biegłych regulowanego kodeksem postępowania karnego⁵. Zgodnie z art. 6 rozporządzenia tłumaczem wpisanym na listę może zostać osoba, która jest obywatelem Turcji, posiada zdolność prawną (tur. *fil ehliyetine sahip*), co najmniej wykształcenie podstawowe oraz ukończone osiemnaście lat, nie posiada rejestru karnego⁶, nie została dyscyplinarnie zwolniona ze stanowiska państwowego lub urzędniczego. Tłumacze są powoływani zgodnie z okręgami geograficznymi przez komisję sprawiedliwości pełniącą jurysdykcję na danym obszarze i muszą zamieszkiwać na terenie okręgu, do którego zostają przypisani, lub prowadzić w jego obrębie działalność zawodową. Nie mogą być jednocześnie zapisani na liście w innym okręgu. Podsumowując, każdy absolwent szkoły podstawowej po uzyskaniu pełnoletności i będący w stanie potwierdzić znajomość języka obcego chociażby za pomocą świadectwa ukończenia szkoły w danym państwie ma szansę pełnić odpowiedzialną funkcję tłumacza sądowego. Mimo że odpowiedzialność karna⁷ osoby pełniącej tę funkcję jest bardzo wysoka i w przypadku popełnienia błędu obarczona dużymi karami, nie stanowi to niestety czynnika zapobiegającego poważnemu problemowi, jakim jest brak odpowiednich kwalifikacji do przeprowadzania tłumaczeń z zakresu prawa. Wynika to z ustaleń art. 276 tureckiego kodeksu karnego, zgodnie

⁵ Muhakemesi Kanununa göre Tercüman Listelerinin Düzenlenmesi Hakkında Yönetmenlik.

⁶ Zakres rejestru karnego jest szeroko i szczegółowo opisany: *Affa uğramış ya da er-telenmiş olsalar bile Devlete ve adliyeye karşı işlenen suçlar, 12/4/1991 tarihli ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununda yer alan suçlar ile basit ve nitelikli zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflâs veya kaçakçılık, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma suçlarından hükümlü olmaması veya hakkında hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmiş olması.*

⁷ Nieuczciwe zamierzone działanie prowadzące do błędnych konkluzji zagrożone jest karą pozbawienia wolności od 3 do 7 lat dla biegłych oraz tłumaczy sądowych.

z którym karane jest celowe, błędne okazywanie prawdziwych informacji przez biegłych i tłumaczy. W przypadku, gdy opinia biegłego wydana według jego wiedzy i oceny jest błędna, ale działanie to nie jest zamierzone, nie stanowi to przewinienia (tur. *suç*)⁸. Dużym problemem jest również brak osób zainteresowanych wyspecjalizowaniem się w dziedzinie przekładu sądowego. W Turcji znajdują się dwa ośrodki filologiczne kształcące studentów w języku polskim. Mimo że w swojej ofercie edukacyjnej nie mają jeszcze przedmiotów ściśle kształcących w kierunku tłumaczenia prawniczego, to spośród studentów Uniwersytetu Ankarskiego, którym zaproponowano taką specjalizację, nie zgłosił się nikt chętny. Możliwe, że wynika to z dużej odpowiedzialności, którą studenci boją się podjąć, niskiego wynagrodzenia, nieadekwatnego do wysiłku, który należy włożyć w odpowiednie przygotowanie do tego rodzaju pracy, czy też do posiadanych predyspozycji potrzebnych do obcowania na co dzień ze specyficznym rodzajem tekstów lub wypowiedzi, jaki niewątpliwie stanowią tłumaczenia sądowe. W 2021 roku na listach⁹ tłumaczy na terenie całej Turcji znajdował się jeden tłumacz polsko-turecki z okręgu Antalyi. Jest to liczba niewystarczająca, biorąc pod uwagę ponad 80-milionową populację zamieszkującą Turcję oraz szeroko rozwinięte kontakty handlowo-polityczno-turystyczne między obu państwami. Sądy, nie mając innego wyjścia, często powierzają tłumaczenia pism i zapytań procesowych biurom tłumaczeń, które zmagają się z równie dużym problemem w znajdowaniu wykwalifikowanych tłumaczy. Pracownicy sądu, starając się wypełnić powierzone im zadanie dostarczenia przetłumaczonych dokumentów z tureckiego na polski i odwrotnie, nie stawiają osobom chętnym do tłumaczenia żadnych wymogów formalnych. Co gorsza, nie muszą tego robić, ponieważ w przypadku braku zatwierdzonych biegłych tłumaczy mają na to przyzwolenie od swoich przełożonych. Należy przy tym pamiętać, że mowa tu w dużym stopniu o sprawach karnych, często toczących się w postępowaniu, którego konsekwencją może być m.in. wysoka kara pozbawienia wolności.

⁸ *Madde, bilirkişi ve tercümanların kasten gerçeği yanlış olarak yansıtmalarını, yanlış tercüme yapmalarını cezalandırmaktadır. Bilirkişinin, kendi bilgi ve değerlendirmesine göre vereceği mütalâanın sadece hatalı olması, kastın bulunmaması hâlinde suç oluşturmayacaktır.*

⁹ Źródło: <https://bilirkisilik.adalet.gov.tr/>.

Podstawowe terminy wraz z proponowanymi rozwiązaniami

Trudno wyobrazić sobie, żeby osoba nawet biegle władająca dwoma językami bez dodatkowego przygotowania i wykształcenia była w stanie podołać tak skomplikowanemu zadaniu, jakim jest przekład sam w sobie, nie wspominając o specyfice przekładu powiązanych prawnie dokumentów. Szczególnie w przypadku, kiedy „nawet zwykłe terminy nie posiadają odpowiednika nie tylko w płaszczyźnie semantycznej, ale również w samej płaszczyźnie instytucjonalnej” (Pieńkos 1999: 23). Turecki termin *sulh hakimi* na poziomie semantycznym powinien być przełożony na język polski jako „sędzia pokoju”, jednakże należy tutaj podkreślić, że sądy pokoju w tureckim systemie sprawiedliwości różnią się znacznie od sądów pokoju znanym nam m.in. z systemu prawa anglosaskiego. Termin *sulh* oznacza w dosłownym tłumaczeniu „pokój”, lecz zakres działalności sądów funkcjonujących pod tą nazwą odpowiada bardziej wyrażeniu sądu grodzkiego. W związku z tym przełożenie terminu *sulh hakimi* na „sędzia pokoju” spowoduje mylny odbiór znaczenia terminu u odbiorcy, któremu znane jest najbliższe znaczenie powiązane z systemem prawa anglosaskiego. Osoby powoływane na stanowisko sędziego pokoju są wybierane spośród najbardziej doświadczonych i ich zadaniem jest nadzór nad prokuratorem na etapie postępowania przygotowawczego i następnie skierowanie sprawy do sądu odpowiedniej instancji. O paralelnym przykładzie pisze Kierzkowska w odniesieniu do tłumaczenia z języka japońskiego na angielski, cytując za Vicki L. Bayer i Keld Conradsen: „wiele angielskich terminów i zwrotów ma bardzo specyficzne znaczenie dla tych, którzy wychowali się w tradycji systemu prawa zwyczajowego, więc stosowanie ich może doprowadzić do wypaczenia lub co najmniej mylnego rozumienia pojęć”, w tym konkretnym przypadku japońskich (Kierzkowska 2008: 66). W języku tureckim, mimo przeprowadzanej systematycznie reformie oczyszczania języka, wciąż funkcjonuje wiele terminów mających swoje korzenie w języku osmańskim. W ciekawy sposób pisze o tym Aydemir w swoim artykule o *Badaniach języka prawa*. Częstym zjawiskiem jest również zapisywanie samogłosek bez ich wydłużenia lub też brak konsekwencji w stosowaniu jednolitego zapisu, jak np. *resmi*, a nie *resmî* (oficjalny).

Wniosek o współpracę sądową jest zaadresowany do *saygıdeğer meslektaşlarım*, co stwarza problem przekładu natury formalnej. Trudno bowiem wyobrazić sobie oficjalne pismo sądowe zaadresowane do szanownych współpracowników. W oficjalnym języku formalnym powinno się używać

zwrotu „szanowny” lub „szanowni państwo”, nie ma więc możliwości, by pozostać wiernym znaczeniu semantycznemu, gdyż może to być po prostu błędnie zrozumiane jako nadmierna zażyłość czy też nadzwyczajny brak znajomości reguł obowiązujących w oficjalnej korespondencji. Przekład prawny, jak słusznie stwierdza większość specjalistów w dziedzinie, wymaga od tłumacza nie tylko doskonałej znajomości języków, którymi operuje, ale również znajomości systemów prawnych obowiązujących w obu państwach. W języku tureckim terminologicznie nie istnieje rozróżnienie między pojęciem języka prawa a pojęciem języka prawnego. Oba te sformułowania występują pod nazwą *hukuk dili*. W niektórych pracach z dziedziny prawoznawstwa specjaliści posługują się terminem *yasama dili*¹⁰ dla podkreślenia charakteru ustawodawczego używanego języka. Jest to termin stosunkowo nowy, wprowadzony do użytku zgodnie z zasadami reformy mającej na celu oczyszczenie języka tureckiego z archaizmów obcego pochodzenia (Lewis 2019). Jest to dodatkowe utrudnienie, ponieważ często się zdarza, że terminy stosowane w pismach procesowych nie są ujednolicone. Zagadnienie to wymaga szczególnej uwagi tłumacza, który miałby prawo się spodziewać, że charakterystyczny specjalistyczny język prawniczy powinien posiadać ujednolicone terminy o stałych definicjach. Dla przykładu¹¹:

1921	1924	1945	1952	1961	1982	2010	Tłum.
Zât (ferd) (kişi)	(kisi)	Zat (fert) (şahıs)	(kişi)	(kişi)	(kisi)	Şahıs / kişi	osoba
yegâne	yegâne	(ancak)	yegâne	(yalnız)	(yalnız)	(yalnız)	wyłącznie
	ta'ahhüd	(yüklenme)	taahhüt	(yüklenme)	Taahhüt yüklenme	Taahhüt yüklenme	zobowiązanie

Hukuk (prawo) jest słowem wywodzącym się z języka arabskiego. Podobnie jak termin *kanun*, który może być odpowiednikiem prawa, ustawy, kodeksu. Niemały problem stanowi również zastosowanie właściwego ekwiwalentu dla takich wyrażen jak: wyrok, orzeczenie czy decyzja. Próbę znalezienia ekwiwalentu należy rozpocząć od przeanalizowania tureckich

¹⁰ W *Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu* z 1935 roku; termin jest tam objaśniony jako *yasamak 'taknîn etmek'*, czyli *kanunlaştırmak, kanun koymak* (ustanawianie prawa), s. 318.

¹¹ Przykłady do roku 1982 pochodzą z pracy Ozdemira, przykłady współczesne wraz z tłumaczeniem od autorki.

terminów *karar* oraz *hüküm*. W turecko-angielskim słowniku prawniczym jako ekwiwalent terminu *karar* są podane cztery terminy (Şener 2013: 560). Dla porównania termin *hüküm* zostaje porównany do sześciu ekwiwalentów (Şener 2013: 518). W polskim Kodeksie postępowania karnego jest napisane: „Treść wyroku powinna zawierać”, w tureckim natomiast odpowiednik tego wyrażenia brzmi: *Hükümün gerekçesi ve hüküm fıkrasının içereceği hususlar* (uzasadnienie orzeczenia i kwestie, które paragraf orzeczenia zawiera), ale już na oryginalnym dokumencie sądowym wyrok z uzasadnieniem jest przedstawiony jako *gerekçeli karar* (wyrok (postanowienie) z uzasadnieniem). Po części, w której następuje podsumowanie uzasadnienia, w przykładowym wyroku zapisane jest: *HÜKÜM: yukarıda açıklanan gerekçelerle*¹², co odpowiada polskiemu: orzeczenie na podstawie podanych wyżej uzasadnień. Należałoby więc uznać, że najbardziej odpowiednim ekwiwalentem dla terminu *karar* jest (wyrok, postanowienie), dla *hüküm* natomiast (orzeczenie). Jednak w przypadku tureckiego kodeksu postępowania karnego jest wyraźnie zaznaczone, że terminy *hüküm* i *karar* są zamienne, przy czym termin *karar* jest nadrzędny wobec terminu *hüküm*. *Karar* (wyrok, postanowienie), który nie rozstrzyga meritum, zawiera w sobie wszystkie postanowienia częściowe i końcowe, w związku z czym *karar* (wyrok, postanowienie) zawiera w sobie *hüküm* (orzeczenie), które jest rozstrzygnięciem istoty sprawy, i każdy *hüküm* (orzeczenie) jest zarazem *karar* (wyrokiem, postanowieniem), jednakże nie każdy *karar* (wyrok, postanowienie) jest *hüküm* (orzeczeniem), np. postanowienie sądu o zastosowaniu aresztu¹³ (Yerdelen 2015: 12).

Zestawienie ekwiwalentów w języku polskim, angielskim i tureckim

Jęz. turecki	Jęz. angielski	Jęz. polski
hüküm	award	orzeczenie, wyrok
	decision	decyzja
	judgment	orzeczenie sądu, opinia sądu, wyrok
	sentence	wyrok

¹² Pisownia oryginalna.

¹³ Oryg.: „Hüküm ve karar birbirine karıştırılmaktadır. Ceza muhakemesinde karar üst bir kavram olmakla birlikte uyumsuzluk hakkındaki irade açıklaması, mahkeme tarafından verilen ve davayı sonlandıran nihai kararlar ve tüm ara kararlardır. Bu nedenle üst bir kavram olduğunu belirttiğimiz karar, hükmü kapsamakla birlikte, her hükmün bir karar olduğunu ancak her kararın bir hüküm olmadığını ifade edebiliriz” (Yerdelen 2015: 12).

Jęz. turecki	Jęz. angielski	Jęz. polski
karar	adjudication	orzeczenie, wyrok, rozstrzygnięcie, decyzja, orzekanie wyroków
	clause	klauzula, punkt, ustęp
	judgment	orzeczenie sądu, opinia sądu, wyrok
	ruling	orzeczenie sądu, decyzja
	sentence	wyrok, skazywać
	verdict	werdykt, wyrok, orzeczenie sądu

Nie należy zapominać, że sądowe teksty prawnicze oprócz samej wykładni prawa zawierają w sobie wiele elementów charakterystycznych dla kultury danego obszaru, np. zeznania świadków. Do przykładowego wniosku o (ekstradycję) *iade talepnamesi* osoby, której zarzucono powiązania z organizacją terrorystyczną Fethullaha Gülena, dołączono 40-stronicowy dokument dotyczący poszlak wskazujących na popełniony czyn w postaci opisu działalności owej organizacji. Z uwagi na religijne źródło jej założenia w tekście znajdowała się bardzo duża liczba terminów, których przełożenie mogło stanowić nie lada problem. Jak słusznie podsumowuje Katan: „Ultimately, culture has to be understood not only as a set of levels or frames but as an integrated system, in a constant state of flux, through which textual signal are negotiated and reinterpreted according to context and individual stance” (Katan 2011: 73). W takiej sytuacji pojawia się problem znalezienia najlepszego ekwiwalentu, który należy rozwiązać, mając na uwadze uzus odbiorcy. Zakładając, że odbiorcą jest osoba z działu współpracy sądowej, a więc osoba mająca wykształcenie prawnicze pozwalające jej na dobre operowanie terminami z zakresu prawa, trzeba jednak zauważyć, że niekoniecznie musi ona posiadać informacje na temat Fethulaha Gülena i jego organizacji. O tyle o ile owa postać została dosyć dokładnie przedstawiona w tłumaczonym tekście, o tyle struktury jego organizacji zawierały w sobie wiele nazw, które nadawca uznał za oczywiste. Idealną sytuacją byłaby taka, w której twórca tekstu, zakładając, że jego odbiorca może nie posiadać wiedzy na powyższy temat, umieściłby w tekście oryginalnym przypisy lub innego rodzaju objaśnienia. Ponieważ takie rozwiązanie nie miało zastosowania, tłumacz musiał zdecydować, czy a) przełożyć tekst, zachowując tylko zgodność semantyczną, czy b) jednak dodać swoje komentarze, które pozwoliłyby na lepsze zrozumienie przekładu. Na przykład słowo *abi* oznacza w języku tureckim (starszego brata). Zwyczajowo jest

używane do określenia każdej starszej o kilka lat osoby płci męskiej w celu zmniejszenia dystansu wywołanego przez formę oficjalną w stosunku do nieznanego osoby lub wyrażenia szacunku dla osoby, z którą łączy nas pewna zażyłość. W powyższym tekście słowo *abi* było używane do określenia osób w strukturze organizacji, które stanowiły rodzaj opiekunów/przełożonych członków nowych lub niższej rangi. W języku polskim nie istnieje równoważny ekwiwalent, który oddawałby dokładne znaczenie wyrazu *abi*. Ekwiwalent „starszy brat” spowodowałby błędne zrozumienie tekstu. Również ekwiwalent „opiekun”, choć trafny semantycznie, nie w pełni oddawałby znaczenie terminu, ponieważ *abi* w strukturze organizacji byli nie tylko opiekunami, ale mieli także za zadanie stwarzać pozory rodziny. Najbardziej właściwym rozwiązaniem wydaje się przetransliterowanie *abi* i podanie wyjaśnienia w przypisie. Turecki profesor prawa Yılmaz stworzył turecko-turecki słownik wyrażen prawniczych, w którym oprócz terminów ściśle powiązanych z prawem uwzględnił tak podstawowe hasła jak np.: *felek* (wszechświat), *gök* (niebo), *sema* (niebo), *şans* (szansa), *baht* (szczęście), *yaratana* (twórca), *dünya* (świat, ziemia) czy też *epizot – bir edebiyat eserinde ana konuya bagli ikinci derecedeki konu* (epizod – w dziele literackim wątek poboczny powiązany z motywem przewodnim). Jako uzasadnienie podał we wstępie, że w trakcie swojej wieloletniej pracy prawnika był świadkiem błędów popełnianych na sali sądowej, wynikających z braku znajomości niektórych podstawowych wyrażen mających swoje źródło w tak szerokiej dywersyfikacji geograficznej, że posiadanie wiedzy dotyczącej każdego z zagadnień wydaje się po prostu niemożliwe.

Podsumowanie

Zainteresowanie tureckich naukowców teorią i praktyką przekładu prawniczego można pokrótce określić jako znikome. Odnaleźć można jedynie bardzo nieliczne publikacje dotyczące tego tematu. Publikacji dotyczącej krytyki systemu tłumaczy sądowych w Turcji lub propozycji zmian po prostu nie ma. Ostatnie lata zacieśnionej współpracy między Polską a Turcją mogłyby zaowocować powołaniem grupy specjalistów, którzy przygotowaliby projekt takiej ustawy. W przypadku zmiany przepisów na podobne do polskich zostałyby ograniczony do minimum problem nierzetelnych, pełnych błędów tłumaczeń, które są nie do przyjęcia na poziomie zwykłych

tekstów niespecjalistycznych, a na poziomie tłumaczeń sądowych są po prostu niedopuszczalne.

Literatura

- Aydemir İ.A., 2010, Türk Hukuk Dili Üzerine Araştırmalar, 2010/2 Belleten, s. 19–36 [online].
- Chojniak Ł. (red.), 2018, Postępowanie karne, Warszawa.
- Galdia M., 2017, Lectures on Legal Linguistic, Frankfurt am Main.
- Gołąb Z., Heinz A., Polański K., 1968, Słownik terminologii językoznawczej, Warszawa.
- Gościński J., 2019, Egzamin na tłumacza przysięgłego. Angielskie orzeczenia w sprawach karnych, Warszawa.
- Gözler K., 2017, Hukukun Temel Kavramları, Bursa.
- Grzegorzczak R., 2017, Wstęp do językoznawstwa, Warszawa.
- Jopek-Bosiacka A., 2006, Przekład prawny i sądowy, Warszawa.
- Katan D., 2011, Culture, [w:] Routledge Encyclopedia of Translation Studies, M. Baker, G. Saldanha (red.), London.
- Kielar B., 2007, Wiedza specjalistyczna tłumacza – na przykładzie tekstów prawnych, [w:] Języki specjalistyczne 7: Teksty specjalistyczne jako nośniki wiedzy fachowej, M. Kornacka (red.), Warszawa, s. 19–33.
- Kierzkowska D., 2008, Tłumaczenie prawnicze, Warszawa.
- Kizińska A., 2015, Ekwiwalencja w tłumaczeniu tekstów prawnych i prawniczych. Polskie i brytyjskie prawo spadkowe, Warszawa.
- Lewis G., 2019, Trajik başarı. Türk Dil reformu, İstanbul.
- Lizisowa M., 2016, Komunikacyjna teoria języka prawnego, Poznań.
- Matulewska A., 2008, Jakość przekładu prawniczego a cechy języka prawa, „Język, Komunikacja, Informacja”, 3, s. 53–63.
- Matulewska, A. 2013. Legilinguistic Translatology. A Parametric Approach to Legal Translation, Linguistic Insights vol. 171, Bern.
- Morawski L., 2016, Wstęp do prawoznawstwa, Toruń.
- Nartowska K., 2018, Ustawa o zawodzie tłumacza przysięgłego a tłumaczenie w sądzie w Polsce, Toruń.
- Özdemir H., 2014, Cumhuriyet Tarihi Boyunca Hukuk Dilindeki Değişimler ve Gelişmeler, Ankara.
- Pieńkos J., 1991, Co to jest juryslingwistyka? [w:] Polskie forum przekładu prawniczego, Polskie Towarzystwo Tłumaczy Ekonomicznych i Sądowych TEPiS, Warszawa.

- Pieńkos J., 1999, *Podstawy juryslingwistyki*, Warszawa.
- Pieńkos J., 2003, *Podstawy przekładoznawstwa. Od teorii do praktyki*, Kraków.
- Šarčević S., 1997, *New Approach to Legal Translation*, The Hague.
- Şener O., 2013, *Hukuk Sözlüğü*, İstanbul.
- Sözüer A., 2019, *Ceza Hukuku Reformu Dünü Bugünü ve Yarını*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, cilt. 21, İzmir, s. 3031–3050.
- Türk Dili Kurumu, 1935, *Türkçeden Osmanlıcaya cep kılavuzu*, İstanbul, <https://archive.org/details/TurkccedenOsmanlıcayaCepKılavuzu>.
- Wróblewski B., 1948, *Język prawny i prawniczy*, Kraków.
- Yerdelen E., 2015, *Ceza Muhakemesinde Hükümün Gerekçesi*, Ankara.
- Yılmaz E., 2011, *Hukuk Sözlüğü*, Ankara.
- Zieliński M., 1999, *Języki prawne i prawnicze*, [w:] *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*, W. Pisarek (red.), Kraków, s. 50–74.
- Zieliński M., 2017, *Wykładnia prawa*, Warszawa.

Ustawy i rozporządzenia:

<https://www.kanunum.com/files/3636-1-1.pdf>.

https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20658_1.pdf.

5237 sayılı Türk Ceza Kanunu (TCK).

<http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170001505/U/D20171505Lj.pdf>.

Translation in the context of legal assistance in criminal matters between Poland and Turkey

Summary

This article aims to present the best translation model for the equivalent terms between Turkish and Polish. Sources are based on examples from the court documents exchanged in judicial cooperation between the two countries. These texts were selected as research material because they cover a wide range of not only statutory but also specialist terminology in the field of criminal proceedings and the colloquial language included in the testimonies of witnesses. The author attempts to present the main translation problems of court translations between Turkish and Polish, while briefly discussing the status of a certified sworn translator in Turkey and the

related most important problem that Turkey has to deal within the frameworks of judicial cooperation with Poland, namely the lack of qualified court interpreters.

Keywords: legal assistance, legal translation, criminal law, Turkey, sworn translator, court translation

